

IRODALOM

Földrajzi Értesítő XL. évf. 1991. 3-4. füzet, p. 296., 316., pp. 382—387.

Oregon Environmental Atlas (Oregon állam környezeti atlasza)—Oregon Department of Environmental Quality; Cartographic Center, Geography Department, Portland State University. 1988.

Az USA ÉNy-i részén, a Csendes-óceántól a szárazföld belsejébe nyúlva terül el Oregon állam. É-on Washington államtól a Columbia folyó választja el; közepén a Cascade-hegység húzódik. Területe két és félszerese hazánkénak, lakossága viszont csak kb. egynegyede, és ezzel a népességszámot tekintve az USA 50 állama közül mindössze a 30. helyet foglalja el. A csapadék eloszlása egyenetlen; a partvidéken évi 750-1800 mm, a hegyekben ennél is több, a kontinens belsejében viszont 500 mm-nél is alacsonyabb átlagokat mérnek. Szinte ehhez igazodva, a népesség is egyenetlenül települt: 87%-a a Cascade-től Ny-ra, harmada a Willamette-folyó É-D irányú völgyében lett otthonra. Itt találhatóak a nagyobb települések: Portland, Eugene, Salem, Medford. A városlakók adják az össznépesség 57%-át.

A földhasználatra jellemző, hogy az állam területének felét erdők foglalják el, egyharmadán legettetés folyik és csupán egytizedét művelik rendszeresen. Ennek megfelelően az erdőgazdálkodás, állattenyésztés és részben a földművelés a hagyományos ágazatok. A feldolgozóipar is sokáig ezen a bázison fejlődött, míg az utóbbi évtizedekben megjelentek a "high-tech" ágazatok, elsősorban az elektronikai ipar. Ugyanakkor Oregon páratlan természeti szépségekkel, vadregényes tájakkal dicsekedhet, imázsához tartozik a szinte érintetlen természetes környezet (védett területek).

Oregon tehát az USA egyik legtisztább államának tekinthető; itt a környezeti gondok méreteiben meg sem közelítik az olyan államokét, mint Kalifornia, New Jersey vagy Illinois, ahol a kőolajfeldolgozás, műanyaggyártás és nehézipar állandó környezetvédelmi kihívást jelent az ott élők számára. Talán éppen ez magyarázza a lakosság érzékenységét az ökológiai problémák iránt. Az állam környezeti állapotát ábrázoló, a közgondolkodás és jogalkotás fejlődéséről tanuskodó és a küszöbön álló feladatokat bemutató atlasz megjelentetése is ezt példázza. A döntéshozók és a lakosság egyaránt tisztában vannak azzal, hogy elsősorban maga az állam az, amely otthont ad az ott élőknek, jólétüket biztosítja, üdülési és pihenési lehetőségeket kínál nekik és erőforrásokat nyújt a gazdaságnak. A bevezetőben említik, hogy az atlasz célja a környezeti viták és a megoldáskeresés megalapozása.

Immár ötven éve, hogy a Willamette völgyébe települt vágóhidak, konzervgyárak és egyéb ipartelepek szennyvíz- és egyéb hulladék-kibocsátása a folyó katasztrófális elszennyeződéséhez vezetett. Ennek nyomában peticiózás indult meg; szigorú törvények léptek életbe. A vízfolyás a hetvenes évek elejére nyerte vissza a természetéhez közeli állapotát, amely a fürdést és a különböző vízisportok üzését is lehetővé teszi. A kommunális szemét égetése az ötvenes évek elejéig rontotta a levegőt, míg az akkor elfogadott rendeletek nyomán áttértek a hulladéktárolásra. Csak a hatvanas évek végére vált világossá, hogy ez viszont a felszíni és felszín alatti vizeket fenyegeti szennyezéssel; a hulladékok semlegesítésének, a melléktermékek hasznosításának, a hulladékszegény ipari technológiák alkalmazásának gondolata ekkor vetődött fel élesen. Ezzel párhuzamosan a motorizáció is rohamos fejlődésnek indult, ezért került sor 1968-ban a járművek emissziójának korlátozására. 1971-ben a szilárd ipari hulladékok tárolására fogadtak el rendszabályokat. Ennek is megvolt a maga oka: 1969-re Oregon területén 25 ezer tonna, műtrágyagyártásból eredő veszélyes hulladék halmozódott fel, melynek semlegesítése óriási erőfeszítéseket igényelt. A törvény az ilyen hulladékokra is tartalmazott záradékot, öt évvel megelőzve ezzel az USA szövetségi törvényhozását.

Vannak a magyar közönség számára egzotikusnak tűnő vonások is. A levegő tisztaságára természetesen itt is a gépjárműforgalom jelenti a legnagyobb veszélyt, de ugyanilyen gondot jelent a tarlóégetés, és még inkább a fakitermelésből származó hulladékfa égetése. Érdekes továbbá, hogy mivel a hetvenes években erősen megdrágult az olaj-, gáz- és villanyfűtés, rohamosan terjed a háztartási fafűtés és csupán a hatóságilag ellenőrzött és az előírásoknak megfelelően működő kályhák használatát engedélyezik. Az ipar szerkezetét némiképpen jellemzi, hogy a szokásostól eltérően a nitrogén-oxidok és a kéndioxid koncentrációja sehol sem emelkedik a határértékek fölé.

Az atlaszban sikerrel kapcsolták össze a tudományos igényességet a népszerű stílussal. A jelenségek és folyamatok rövid és szakszerű, ugyanakkor sallangmentes és világos bemutatása jellemző pl. a felszíni vizek minőségének taglalására, utalással a szennyezés jellegére, forrására és a veszélyeztetett élőlényekre. Ezek szerint a baktériumok adják a szennyezés 40%-át, ők elsősorban a nagy állattartó telepek hígtrágyájával jutnak az élővizekbe, igen nagy veszélyt jelentenek az óceáni torkolatokban tenyésző osztrigákra. A vízminőség romlásáért további 20%-ban a műtrágyák bemosódásából eredő algásodás, 35%-ban a talajerózió nyomán keletkező üledékek és 5%-ban az oxigénhiány a felelős.

A térképeken kívül szemléletes ábrák, diagrammok, fényképek, táblázatok és a fentiekben részben már ismertetett szöveges magyarázók segítik az olvasót a kérdéskör komplexitásának érzékelésében. Még a jelen gondjainak megoldásában oly magabiztos amerikaiak is rá kell mutatnának azonban a technikai fejlődéssel újabb és újabb kihívásokat rejtő jövőbeni bizonytalanságokra olyan kérdésekben, hogy például milyen koncentrációk jelentenek súlyos veszélyt az élővilágra, ezen belül az ember egészségére. A tudomány újabb, kifinomult diagnosztikai módszerei, ha lehet, csak még inkább növelik ezt az ambivalenciát.... Ha az egyik problémát sikerült felszámolni, rögtön ott van a helyében egy másik, legalább is erről tanúskodik a környezetvédelem eddigi gyakorlata. Pedig Oregonban nem sajnálják a pénzt hathatós intézkedések foganatosítására. Mégis bizonyos prioritások kialakítására van szükség, mivel az anyagi források nem túl bőségesek. Előtérbe lép tehát a költség-haszon elemzés, a költség-kockázat vizsgálat és a költség-hatékonyság mérlegelése. Számos esetben az egyenleg jobboldala nem is számszerűsíthető, mégsem elhanyagolható.

Az oregoniak nincsenek eltelve maguktól, de mi innen Közép-Európából csak irigységgel szemlélhetjük eredményeiket. A szennyvizek nagy részét alapos tisztítás után engedik vissza a vízfolyásokba. (Budapesten ez az arány 20% körül van.) A százezer tonnányi szilárd hulladék jelentős részét újra hasznosítják; a papírgyárak évente több hulladékanyagot dolgoznak fel, mint az államban megjelenő újságok összömege. A tízszer olyan sűrűn lakott Magyarországon évente százmillió tonna ipari hulladék keletkezik. Az oregoni veszélyeshulladék-tárolóban az USA szomszédos államaiból, Kanadából és a csendes-óceáni szigetekről is fogadnak mérgező anyagokat. Nálunk a hatóságok iránt megrendült a lakosság bizalma, a faluközösségek egymás után utasítják vissza az ilyen tárolók létesítésére vonatkozó, jelentős anyagi és infrastrukturális előnyökkel kecsegtető ajánlatokat. (Ezt a jelenséget az atlaszban NIMBY-szindrómaként /not-in-my-backyard/ emlegetik.) Az oregoni évi húszezer tonnával szemben a magyarországi kétmillió tonna veszélyes hulladék egyharmadának sorsa ismeretlen, csupán időnként szellőztetik meg sorsukat a tömegtájékoztatóban. Mi már tényleg nem tudjuk hova kapjunk: a levegő szennyezett, a nagyobb vízfolyásokban fürödni veszélyes, a felszín alatti víztartalmak mennyisége csökken és gyaníthatóan minőségük sem javul.

De talán így van ez rendjén, hiszen odaát is katasztrófákkal kezdődött, tiltakozásokkal folytatódott az a folyamat, mely végül elvezetett ahhoz, hogy a környezet ügye elsőrendű fontosságot nyert. Igaz, harmincötven évvel ezelőtt. Vajon nálunk lesz-e elegendő értelem és erő végigjárni a stációkat?

BASSA LÁSZLÓ

Smith, G. (ed.): *The nationalities question in the Soviet Union.* (A nemzetiségi kérdés a Szovjetunióban.) Longman. London és New York. 1990. 389 p.

Versenyfutás az idővel. Az eseményekkel. A birodalom bomlásával.

Graham SMITH, aki a Cambridge-i Egyetemen társadalomföldrajzot tanít, nem kevesebbre vállalkozott, mint egy team megszervezésére, melynek feladata az volt, hogy a Gorbacsov-éra első öt évének (1985-1990) nemzetiségi vonatkozásait összegezze, a tanulságokat értékelje és — a lehetőségekhez mérten — óvatos előrejelzésekbe is bocsátkozzék. A szerzők angolszász egyetemek előadói, a Szabad Európa Rádió és a BBC szakértői közül kerültek ki. Valójában az orosz birodalomban élt és a szovjet föderációban jelenleg élő húszt legnagyobbnak lélekszámú nemzetiség évszázados sorsa a könyv témája. A 140 nemzetiség közül ezek alkotják a lakosság 9/10-ed részét. A saját szövetségi köztársasággal rendelkező nemzetiségeken kívül a könyv tárgyalja az autonóm köztársaságban élő volgai tatárokat, burjátokat és jakutokat, valamint a diaszpórát alkotó krími tatárokat és zsidókat.

Bizony nem volt könnyű a feladatnak eleget tenni, mégpedig úgy, hogy a lezárás után egy évvel az olvasónak ne támadjon az az érzése, hogy a történelem már mindezen túllépett. Hiszen a tárgyalat öt évben az események igencsak felgyorsultak. A felülről megindított forradalom a glasznoszty meghirdetésével a történelem tisztázását ígérte a nemzetiségeknek, a peresztrojkával pedig gazdasági előnyöket helyezett kilátásba számukra.

Vessünk egy pillantást a történelmi eseményekre. A korábban tatár elnyomás alá vetett orosz fejedelemségek Moszkva vezetésével a XIV. sz. végén mérték az első döntő csapást a mongolokra és vetették meg államiságuk alapjait. A XV-XVI. sz. döntően a Szibéria irányában történő terjeszkedés jegyében telt el. A XVII. sz. közepén Ukrajna meghódítása idején került szembe az ortodox egyházat képviselő Oroszország a görög katolikusokkal, majd a XVIII. sz. elején, már Nagy Péter északi háborúja és hódításai során a protestáns balti népekkel. Ugyanezen évszázad utolsó harmadában Lengyelország három felosztása jelentős római katolikus és zsidó tömegeket tett az orosz birodalom alattvalóivá, és ezzel szinte egyidőben, a Krím-félsziget elfoglalásával a törököktől, mohamedánok is kerültek az impériumba. A múlt színeit elején a kaukázusi